



Monasticism, its birth, evolution and characteristics

Dr Georgios Vlachos
Senior Research Associate
Department of Greek and Latin
Faculty of Humanities, University of Johannesburg
South Africa
Email: gsvlachos@gmail.com

Abstract

Monasticism is a way of life that officially appeared in the 4th century CE, when many faithful people devoted to God lived a "rigorous" life. However, the cruel persecutions of the Roman emperors in the middle of the 3rd and early 4th centuries CE. was the main reason for developing and shaping a life of solitude. The father of monasticism was Saint Anthony and other important figures in the history of monasticism were Saint Pachomios and Saint Basil the Great. Monasticism from its birth to its final form has gone through several phases, with the most important being the devotional or hermitage existence form i.e. the Lavra's solitary system, the communal system and the peculiar unique system. A life of solitude as a devotional choice began in Egypt and developed in many other places, *inter alia*, Palestine, Syria, Constantinople and Mount Athos. Through the organization of a communal but solitary life, one's longevity was acquired under certain conditions and a special festive ceremony was attended by the monk in which there was a triple promise of virginity, chastity and obedience. The twenty-four hours of a monk's life were, and still are, divided into three eight hour periods (prayer, rest and work). Another characteristic that we find since the first years of the existence of monasticism is the notion of charity. Finally, it is worth mentioning that in many monasteries there were scriptorial centers where there was dedication to copying the Holy Scriptures and the classics of antiquity, thus saving much of our patristic texts and classical heritage for posterity. Also artistic works such as Byzantine paintings, iconography, poetry, sculpture and music were cultivated and flourished in many monasteries such as those at Mount Athos in Greece, and Saint Catherine's Monastery in Sinai, Egypt.

Keywords: Monism, types of monastics, evolution, geographic dispersion, Orthodoxy

Introduction

This article deals with Monasticism. Initially, the researcher examines how Monasticism was created, and what the reasons were that led some people to choose this particular way of life. Subsequently, important persons are presented from the beginning of Monasticism, which also set the rules of a life of solitude. Then the type of monasticism, that is to say the various ways of life of the monks, as well as monasticism's geographical spread are considered, as well as where it started and in which places it was developed and why as well as in what forms it appeared. At the same time, the characteristics of a 'solitary life', the way of life of the monks and their contribution to society and Orthodoxy is briefly discussed. The word monasticism is derived from the Greek *monachos* ("living alone"), but many of the world's monastics live in coenobitic (common life) communities. The term monasticism implies a life of celibacy, or living alone, which has become a socially and historically important feature of the monastic life.



The Genesis of Monasticism

The idea of monasticism according to Tzogas (1966), is a system "formed within the bounds of the Church" which officially appeared in the 4th century, but its roots go back to the Apostolic Church. At this time, many of the faithful were devoted to God and were "immersing themselves in temperance and prayer" and they lived a "rigorous" life. For this reason they were also called ascetics. According to them, the soul of man had the greatest value: "What benefit does a man benefit if the whole world gains, and his soul is harmed?" To achieve this, self-control, separation and removal from the worldly aspects, celibacy and purification were the required elements that determined the lives of the early Christians who wanted to thank God and who had thus chosen the monastic life. Therefore, the emperors considered it necessary to remove them "...from the world and locally" and the ascetic life from which monasticism emerged was born (Tzogas, 1966: 18-39, Mango, 1980: 128, Stephanidis, 2000: 154) . Monasticism, became an institutionalized religious practice whose members lived by rules necessitating works that go beyond those of either the laity or ordinary spiritual leaders.

The cruel persecutions of the Roman emperors in the middle of the 3rd and early 4th centuries CE. was the main reason for developing and shaping a 'solitary life'. A multitude of Christians so as not to be tortured, and not to deny their faith, "have retired to deserts", places where they could not be perceived by others. Because the persecutions were long-lasting, the Christians remained there for a long time choosing the simple way of life and these places of desolation as their permanent settlement. For this reason it is observed that with the end of the persecutions not only did their number decrease, but they in fact increased (Mantzaridis, 1999: 100-110).

Significant persons at the beginning of Monasticism

A Christian's life has always been related to self-denial and sacrifice: "If any man would come after me, let him deny himself and take up his cross and follow me" (Matthew 10, 37). Christ calls on people give themselves to him: "He who loves father or mother more than me is not worthy of me, and he who loves son or daughter more than me is not worthy of me" (Mark 8, 34.)

Saints Anthony and Pachomius were the early monastic founders in Egypt, though Paul of Thebes is the very first Christian factually known to have been existing as a monk. Orthodoxy also looks to Basil the Great as a founding monastic legislator, as well as the example of the Desert Fathers. The Father of the 'solitary life' was Saint Anthony, who came from a city of Upper Egypt and lived in the desert for over seventy years. His reputation reached the furthest ends of the North African desert, and a number of Christians went to hear him and imitate his example (Arvanitis, 1963; Athanasios, 1976: 20; Mango, 1980: 129; Stephanidis, 2000: 153) . However, when he thought there was reason to return to society to encourage believers, such as in 311 CE with the persecutions of the Emperor Maximian in Egypt, and 352 CE to renounce the heresy of Arius, he did so without hesitation. Another important person after Saint Anthony in the history of monasticism was Pachomios, who founded monasteries in Egypt in which many ascetics stayed taking care of their own maintenance but together, thus creating communal monasticism (Skontos, 2012). It would be an omission to make no reference to the person of Saint Basil, who, in addition to his many other great actions, defined the rules of operation of the communal system (Mantzaridis, 1999: 100-110). Paul of Thebes is also an important



character who lived close to St. Anthony in absolute solitude. St. Anthony considered him to be a perfect monk. In fact when St. Anthony first met him, he came away from the experience saying, "Woe is me, my children, a sinful and false monk, who am a monk in name only. I have seen Elijah, I have seen John the Baptist in the desert, and I have seen Paul—in Paradise!"). This type of monastic existence was termed eremitic ("hermit-like").

St. Pachomius the Great, was an avid follower of Anthony, and chose to mould his followers into a community in which the monks lived in small individual huts, caves or rooms called cells (κελλία), but they tended to labour, eat, and worship in communal space. This monastic organizational structure was cenobitic ("community-based"). In fact, most monastic life is cenobitic in orientation. The primary Christian cenobitical communities were grounded on a rule organized by Pachomius (290–346 CE) of the Thebaid, who is the the traditional founder of organized cenobitism. Smaller monasteries for men and women emerged in Cappadocia under the influence of the Greek theologian St. Basil the Great (330–379 CE), who composed the first commonly influential monastic rule in Eastern Orthodox Christianity. This was the basis for all subsequent Eastern Christian (Greek) monastic institutions. While not as punishing austerities of the Desert Fathers, St. Basil's rule was strict but not severe. His ascetic approach was devoted to the service of God, which was to be pursued through community life and total obedience. St. Basil instructed on chastity and poverty. It was however St. Macrina (327–380 CE) who introduced monastic communities for women and "double houses" -dual gender space for both women and men.

A monks ascent is arrived at through increasing humility, thus descent. "Keep thy mind in hell, and despair not", was the word of God to Saint Silouan of Mount Athos. Thus when person descends into the hell of his inner struggle and has God within him, then he is lifted up and finds the fullness of his being (Archimandrite Sophrony, 1995). Saint Simeon the New Theologian asserts that: "Living in a city does not prevent us from carrying out God's commandments if we are zealous, and silence and solitude are of no benefit if we are slothful and neglectful" (Catechism 5, 122-5, 1963). He also states that it is possible for all people, even laymen to "eternally and continuously repent and weep and pray to God, and by these actions to acquire all the other virtues" Catechism 5, 122-5, 1963).

Types of monasticism and its evolution

Monasticism from its birth to its final form has gone through several phases, as listed below:

The departure or hermitage of 'solitary life'.

Devotionalism, as a first form of the 'solitary life', was born in Egypt at the time of persecution in the middle of the 3rd century CE. During the days of Saint Anthony, there were five thousand deportees in the desert of Nitria (Arvanitis, 1963; Efthymiadis, 2001: 213). Many hermits "came to the nearest temple to pray and take Holy Communion together." In case of any emergency, they visited Saint Anthony to consult with him and obtain a measure of fortitude from his wisdom. Commonly celibate and generally ascetic, the monastic individual separated himself or herself from society. They lived as a hermit or anchorite (religious recluse) and some joined a community (coenobium) of others who recognize comparable intentions. The monks practiced *hesychasm*, a spiritual skirmish of purification (κάθαρσις), illumination (θεωρία) and divinization (θέωσις) via protracted prayer, indulging in the sacraments and total obedience to the Word of God.



In the desert, they obtained the desired shelter, minimal clothing, nutrition and worked relentlessly and placed themselves in unremitting deprivation and strict fasting, thus preparing themselves for their primordial need, prayer (Tzogas, 1966: 18-39; Mango, 1980: 128; Metallinos, 1993: 61; Efthymiadis, 2001: 231; Karachalias, 2008: 65). However, they often became extremist in "over-sleeping" to fight the fleshly desires, or "despondent when near tall rocks" in the belief that they had thus found martyrdom. The hermitic life in this form was not under the full control of the Church, and because it did not meet all the requirements of the Christian preaching and was harsh, it was thought that it had to be replaced (Mantzaridis, 1999: 100-110). The monastic life was blessed by God, and had a definite purpose and objective both for the monastic and for the world at large. Monks, nuns, and monasteries remind us that the people of God are not of this world. We are reminded that we cannot love both God and mammon and serve two masters at the same time. The monastic life reminds that our purpose in this life must be interrelated with the life that is to come, the future Kingdom of God, and the life of immortality that Christ promises. A monk's path to perfection is gradual and is connected with successive renunciations. The first involves completely abandoning the material world. This is not limited to things, but may even include people and one's parents. The second is renunciation of an individual's free will, and the third is freedom from pride (PG88, 657A).

Lavra's solitary system

The Lavra relates to the term "neighborhood," or monastery parish. It was attributed to a Byzantine monastic organization. The lauras (communities of anchorites) of early Christianity in Egypt, Palestine, Syria, Greece, and Cyrenaica are perpetuated today in the Mount Athos Monastery (founded in Greece in the 10th century) are best termed as being quasi-eremitic. Hilarion, a student of Saint Anthony, brought the "deferred life" to Palestine, and attracted many monks who created various "monk colonies" named Lavra. The first was Pharan in the wilderness of Judah, founded in 323-330 CE by Osios Hariton. The lavra consisted of many autonomous cells, but they all had a common temple. Withdrawal from society was needed since the tools of perfection cannot generally be acquired and activated in the surroundings of everyday life.

Ascetic exercises in all their forms and degrees aimed at making man ready and able to harmonise his will with that of God and thus receive the Grace of the Holy Spirit. This harmonisation achieves its expression and ultimately perfection in a life of constant prayer. This kind of monasticism flourished in the 5th century CE with Ossios Efthimios and Savvas. The monks to be admitted initially passed a stage of training and assessment. This system passed through Palestine and also spread to various parts of the Byzantine Empire. Over the years, however, the term lavra became synonymous with the monastery and was used to denote the great monasteries that existed. For example, in Russia only four lavras existed and these were St. Sergius in Moscow, Pearsyky lavra in Kiev, Saint Alexander Nefsky in Petrograd and Ascension lavra in Potsheff of Volyn.

The most famous lavra in Palestine was St. Savvas in Jerusalem. Lastly, the Palestinian lavra was closely associated with the "skete" which brings to mind the way of life that existed in Egypt during the ancient times in the deserts of Nitria and Skite, as well as the sketes of Mount Athos (Theodorou, 1965: 154-155, Tzogas, 1966: 18-39, Mango, 1980: 133, Mantzaridis, 1999: 100-110).



The communal system

This evolved from previous system with its protagonist, Osios Pachomios. Apart from the administration and prayer that characterized the "lavric system", Saint Pachomios placed under common control the buildings, the clothing, the diet and the work of the monks, while at the same time establishing the first communal community of 320 CE "in Tavinishi" on the east bank of the Nile. This system eventually had over three thousand monks controlled by Pachomios. In this way the organization of monastic life from Egypt spread rapidly into Asia Minor, Palestine (with the editor The Divine Theodosius, who combined elements from the Lurian and Covinian system) and into other regions of the East and the West (Efthymiades, 2001: 238; Karachalias, 2008: 66). Generally speaking, this system diminished the harshness of both the devotionalism and the Lurian system, and "made the monks' life untapped and the realization of the solitary ideal came to the fore", bringing the monks into contact with others and the "neighbor" notion which began to be the foundation stone of salvation for the monk (Efthymiadis, 2001: 239-240, Skontos, 2012).

The peculiar system.

There appeared a peculiar way of life, which not assert a new morality. The Church then does not have one set of moral rules for the laity and another for monks, neither does it divide the faithful into classes according to their obligations towards God. The Christian life is the same for aall people. The communal product system of time has become more demanding for the monks, which has led them to many deviations from their original focus, and this was especially the case in Justinian's time. However, since the 9th CE. there was a relaxation of the notion of a 'solitary life', which led to the creation of a fourth solitary, "idle" system. Features of this were a common administration and special prayer on Sundays and great feasts, and partly allowed work and relaxed attire (Efthymiades, 2001: 241-242). Athenagoras the Confessor in the second century states: "You can find many men and women who remain unmarried all their lives in the hope of coming closer to God" (Presbeia, 33).

Geographical spread of monasticism.

The 'solitary life', as mentioned above, began from Egypt, with the development of large and important monastic centers in which thousands of monks practiced. Great amongst these were Thebes, Niirtus, Sketes, Tavensesis and Mount Sinai (Efthymiades, 2001: 230-237; Skontos, 2012). From Egypt, monasticism was transferred to Palestine and the principal spokesman was Hilarion, who established himself in his homeland in Gaza, attracting the interest of ascetics from all corners of the Empire (Mango, 1980: 129; Dhaka, 2012).

The 'solitary life' from Egypt was also transferred to Syria. There, the evolution varied, because the provisions of Pachomios and St. Basil did not apply, but there were "quite idiosyncratic" aspects presented in many variations of a 'solitary life'. An example is the "Hawks" who wandered around the deserts and mountains of Syria with their cattle and the "Enclaves", which were shut-up for many years in narrow cells and moving with great difficulty. Pachomios accepted that some men, knowing only with the eremitical life, could soon become appaled by the distracting cares of the cenobitical life and he thus permitted them to devote their time to spiritual exercises. Some classes of monks, fell into a state of misery and detached themselves from the Church in the early 4th century (Mango, 1980: 129). Pachomius often served as a lector for shepherds, and neither he nor any of his monks became priests. St Athanasius wished to ordain him in 333 CE, but Pachomius resisted.



Despite the contrasting way of monastic life in Syria, the fact is that solitary life was a great spiritual power of the Church. Following the decision of the Fourth Ecumenical Synod, "the mild and organized form of solitary life" was restored. It transpired that the solitary life began to subside from the 7th century CE with the Arab conquests.

The 'solitary life' spread through Cappadocia and Asia Minor, and also to Constantinople, the capital of the Empire (Mango, 1980: 134). The monasteries of St. Basil evolved into spiritual 'nurseries' and acquired so much power that they influenced the course of many ecclesiastical issues. Worth mentioning is the "Monastery of the Accomitates", founded in 430 CE by the monk Alexander, named after the monks' "unclean worship", since they alluded to God only throughout the 24 hours roles they played. Additionally, worth a mention is the monastery of Stoudios, which became the center of the functional development of the Eastern Church. It is evident that in the eyes of the Byzantines, monasticism had the glamor of idealism and true perfection (Beck, 2000: 304). From the 10thCE. in a great monastic center the Holy Mountain evolved. In 963 CE, the Emperor Nikephoros Phokas granted the monk Athanasios the right to set up a "Great Lavra", an example soon followed by others. During its long history, Mount Athos experienced all the types and institutions of monastic life and "became a symbol of the Catholicity and unity of Orthodoxy," and it is now the sole center of the Ecumenical Patriarchate. Today in Mount Athos there are twenty monasteries (Mango, 1980: 143; Papachrysanthou, 2004: 173).

In Meteora, during the period of the despotate of Epirus, imposing monasteries were built which during the Ottoman domination constituted the support of the Christians of Epirus and also served as the spiritual center of the whole of Greece. In the Sinai Monastery, dedicated to Saint Catherine, whose relic was found in this area, monasticism developed from the 2nd and 3rd centuries CE. Thousands of Egyptian, Greek, Arab, and Syrians came to the site, trying to avoid Roman domination. According to the passage of Ethiopia (end of the 4th century CE), quietness was the main factor for the arrival and growth of the monks. With the raids of the Saracens, the need for self-protection arose, which is why in the years of Emperor Justinian a strong wall was built around the brilliant temple built at the point where, according to the scriptures, Moses saw the burning and non-burning bush. With the spread of Islam later, its geographic position brought it to the center of Mohammedanism. In spite of the Islamisation which the Arabs imposed upon them, the monastery was given special protection, but few monks remained in the 10th century CE following by persecutions by Muslims, which were also felt in Sinai. However, the Sinai Monastery experienced once more difficulties, and over time, things improved and it soon became the most important site after the Holy Land, and a critically important center for the development of monastic life and the pilgrimages of Orthodox believers there grew in number. Significant Archbishops were Symeon A (1003-1035 CE) and Symeon B (1203-1223 CE). It is also worth mentioning the treasure trove of manuscripts found in the library of the Monastery (Tzirakis, 1967: 166-180).

The characteristics of solitary life and his offer.

Through the organization of communal 'loneliness' promoted by Pachomios and also St. Basil, the longevity of monasticism was acquired under conditions that still exist today. These are inter alia:

- A. The three-year test
- B. One's free will to qualify for solitary life
- C. An appropriate age



After the above conditions have been met in a special ceremony, the monk gives a promise of celibacy and obedience. The 'solitary life' is the realization of the ideal of Christian life, according to which the monk seeks to fully apply the Christian truths by continuously fighting evil and cutting off ties and dependencies from the material world. The physical manifestation of the abortions of the "prepossessed" is virginity and malice, which are not God's commands, but "the exoneration of the monks to God is gifts in favor of those who are charged". Moving towards this direction is also the aspect of humility, since "there is no meaningless righteousness, but no solitary life without surrender." Humiliation is accomplished through physical labor (Joseph, 1998). St Athanasius the Athonite tells monks to: "Take care that the brethren have everything in common. No one must own as much as a needle. Your body and soul shall be your own, and nothing else. Everything must be shared equally with love between all your spiritual children, brethren and fathers" (Catechism 12, 1964).

Other characteristic concerns of the monks are the obedience to the abbot, self-denial, and the "tendency to silence" is observed, as it is a basic precondition for "finishing" one's role. The last principle is an element of self-reflection and is associated with inner prayer, which is at the disposal of the heart "since the utterance creating external stimuli can interrupt attachment to the object of prayer" (Christ, 1871; Joseph, 1998; Fountoulis, 1977: 21; Mango, 1980: 140; Metallinos, 1993: 127; Stephanidis, 2000: 153).

The eight deadly sins of monks are Gluttony, Lust, Greed, Pride, Sloth, Envy, Anger and Despair. The avoidance of these is achieved by the monks by non-debauchery, self-control and self-judgment, since the passions resulting from the above thoughts ultimately die. The most important weapon for the monk, however, is prayer, because through it the monk is "incessantly affiliated with God" (Joseph, 1998; Lemerle, 2007: 218-19). In Palestine, the work of the monks is mainly concerned the construction of handicrafts, particularly painting of icons and woodcarvings (Dritsas, 2008: 130; Joseph, 1998). Another characteristic that we find since the first years of existence of monasticism is charity. From the 4th Century CE. the 'solitary centers' were centers of charity, hospitality and care for the poor and the weak. St. Basil advocated that in order to succeed, the monks had to leave the mountains and the desert and go to the cities, and be close to the people by developing charitable actions (Joseph, 1998; Karachalia, 2008: 67; Skontos, 2012).

His action was maintained in later years. A characteristic example is the monastery of Pantokrator in Constantinople (12th CE) in which there was an organized hospital in operation. However, charity continues to exist in monasteries until today. Within the spirit of philanthropic action, there is also an interest for man, a principle that enabled the Greek Revolution to find many needed places of asylum and shelter from Ottoman oppressors and these were the monasteries. In addition, the monasteries were centres for the functions of learning of the arts, and all these, apart from securing the livelihood of monks, contributed to the moral and spiritual support of people, while preserving their Christian beliefs at the same time (Joseph, 1998, Dakon, 2012).

Finally, it is worth mentioning that in many monasteries there were scriptorial centers for copying the Holy Scriptures and the classics of antiquity, saving so much of our patristic texts and classical heritage. Also arts such as Byzantine painting, iconography, poetry, sculpture and music were cultivated and flourished in many monasteries (Mount Athos, Saint Catherine Sinai). (Karachalia, 2008: 67, Dakon, 2012).



Writings of the monks

In the writings of the monks there is much talk on the issue of an ascetic life. There are also biographies and collections of great ascetics, which are popular reading for Christians. The foundations of the ascetic secretariat were laid in the 4th CE. By Saint Basil the Great, but father of ascetic literature is Saint Athanasius who wrote the life of Saint Anthony. In Makarios, many works, replies, letters, etc. are attributed to Saint Anthony in Egypt. Another great ascetic writer was Eugarios the Pontic, who through his writings sought to fight the many temptations humans are face with.

His perceptions are followed by the ascetic writer Nileos Aschetis, who was also the bishop of Epirus successor in the middle of the 5th century CE. but with more sophisticated perceptions. Isidoros Pelusiotis is also an important figure, who is mentioned in more than 2,000 letters. Zosimas also dealt with ascetic issues in the 6th century CE and his oral teachings were was raised by Dorotheos.

Also important was the offering of Varsanoufios of Egypt, who was concerned with cultivating the consciousness of the inner-man. Other important figures were Simeon the new Stylites, John of Karpathos, the Abbot of the Sea in Libya who talked about the value of temperance, Antiochus and John the Sinaite, who with his 'Climaka' or 'Ladder', presents the spiritual scale of virtue, through which man can reach perfection (Tzogas, 1966: 18-39).

Conclusion

This article examined Monasticism as a way of life for Christians. It showed how it started and how it was developed. A brief historical review was made of important persons at the beginning of Monasticism, who laid down the rules of the 'solitary life'. Then the various types, lifestyles of the monks and important monastic centers were presented. It also records the characteristics of a 'solitary life', the way of life of the monks and their contribution to society and Orthodoxy in general. Commencing in Egypt (Anthony the Great and Paul of Thebes) and spreading to the Middle East and then Europe, monasticism soon became a dominant feature of life during the western Middle Ages and the high period of the Byzantine Empire in the East.

The focus of monasticism is *theosis*, which is the process of perfection to which every Christian is called. This ideal is expressed ubiquitously that the things of God are sought above all other things, as seen in the *Philokalia*, a book of monastic writings. Thus vows of poverty, chastity, stability, and obedience are essential. The words of Jesus which are the cornerstone for this ideal are "be ye perfect as your heavenly Father is perfect." Today a priest-monk is called a *hieromonk*, and is now generally considered a typical part of cenobitic monastic life. Monastic deacons are also common, and they are denoted as hierodeacons. It is worth mentioning philanthropy as a key feature of monasticism from its early years since the 4th CE. The solitude centers were centers of charity, hospitality and care for the poor and the weak in society. Within the spirit of philanthropic action, there was also an interest for mankind, a principle that enabled the Greek Revolution to find many places of asylum and shelters from danger, i.e. the monasteries. The monasteries were also places with the function of teaching and learning of arts, and they also functioned as centers of replication of the Holy Scriptures and the classics of antiquity, saving so much of our patristic texts and classical heritage for future generations to enjoy and study.



References

Archimandrite Sophrony. (1995). Saint Silouan of Mount Athos, Essex, England, p.572

Athanasius, St. (1976). *Βίος και πολιτεία του Οσίου πατρός ημών Αντωνίου, Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας*. Thessalonica: Gregory Palamas.

Arvanitis A. (1963). «Αντώνιος», στο *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 2. εκδ. Athens: Martinos, pp. 965-976.

Beck, H. G. (2000). *Η Βυζαντινή Χιλιετία*, μτφρ. Δ. Κούρτοβικ. Athens: MIET.

Catechism 5, 122-5. (1963). ed B. Knvocheine, *Sources Chritiennes*. vol.96, Paris 1963, p.386

Catechism 12, 132-5. (1964). ed B. Krivocheine, *Sources Chritiennes* Vol.104, Paris, p.374.

Christ, W. & Paranikas, M. (1871). *Anthologia Graeca carminum Christianorum* Lipsiae: Burman.

Dritsas, D., Moschos, D. & Papalexandropoulos, S. (2008). *Χριστιανισμός και Θρησκευόμενα*. Athens: ΟΕΔΒ.

Eunthymiadis, S. (2001). «Ο Βυζαντινός θρησκευτικός βίος» στο Ευθυμιάδης Σ, Κυρκίνη-Κούτουλα Α, Νικολούδης Ν, Πέννα Βασιλική, *Δημόσιος και Ιδιωτικός Βίος στην Ελλάδα Ι: Από την Αρχαιότητα έως και τα Μεταβυζαντινά Χρόνια*, τόμ. Β΄ (Δημόσιος και Ιδιωτικός Βίος στον Βυζαντινό και Μεταβυζαντινό Κόσμο). Patra: ΕΑΠ pp. 205-242.

Fountoulis, I. (1977) «Το πνεύμα της θείας λατρείας», *Λειτουργικά θέματα*, Α΄. Thessalonica.

Joseph, G. (1998). *Λόγοι Παρακλήσεως*. Holy Mountain: Ιεράς Μεγίστης Μονής του Βατοπαιδίου.

Karachalias, S., Praty, P., Passakos, D. & Filias, G. (2008). *Θέματα από την ιστορία της Εκκλησίας*. Athens: ΟΕΔΒ.

Lemerle, P. (2007). *Ο πρώτος Βυζαντινός ουμανισμός*. Μτφρ. Μ. Nustazoroulou Pelekidou, Athens.

Mango, C. (1980). *Βυζάντιο: Η αυτοκρατορία της νέας Ρώμης*. London..

Mantzaridis, G. (1999). *Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού*. Thessalonica: Pournara.



Metallinos, G. (1996). *Η θεολογική μαρτυρία της εκκλησιαστικής λατρείας*. Thessalonica: Armos.

Metallinos, D. (1993). *Θεολογική Παιδεία και εκκλησιαστική Αγωγή*. Athens.

Papachrysanthou, D. (2004). *Ο Αθωνικός μοναχισμός. Αρχές και οργάνωση*. Athens: MIET.

Patrologiae Graecae, PG88, 657A.

Petrou, I. (2004). *Χριστιανισμός και κοινωνία. Κοινωνιολογική ανάλυση των σχέσεων του Χριστιανισμού με την κοινωνία και τον πολιτισμό*. Thessalonica: Vanias.

Presbeia 33. Also see Justin, *Confession* 1, 15, 6.

Skontos, L. (2012). *Ο Μοναχισμός στην Ορθόδοξη εκκλησία μας*. Διαθέσιμο στο http://aktines.blogspot.co.za/2012/09/blog-post_1414.html (10 -11-2018)

Stephanidis, B. (2000). *Εκκλησιαστική Ιστορία, Απ' αρχής μέχρι σήμερα*. Athens: Papadimitriou.

Theodorou, E. (1965). «Λαύρα», στο *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 8. εκδ. Athens : Martinos, pp. 154-155.

Tzogas, C. (1966). «Μοναχισμός» και «Μοναχών τάξις», στο *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 9. Athens: Martinos, pp. 18-39.

THE SAME ARTICLE IN GREEK, WITH SLIGHT VARIATIONS FOLLOWS ON THE NEXT PAGE



Ο Μοναχισμός, η γένεση και η εξέλιξή του, τα χαρακτηριστικά του

Dr Georgios Vlachos
Senior Research Associate
Department of Greek and Latin
Faculty of Humanities, University of Johannesburg
South Africa
Email: gsvlachos@gmail.com

Περίληψη

Ο μοναχισμός είναι ένας τρόπος ζωής που εμφανίστηκε επισήμως τον 4ο αι., όταν πολλοί πιστοί αφοσιωμένοι πλήρως στο Θεό, ζούσαν μια «αυστηρή» ζωή. Ωστόσο, οι σκληροί διωγμοί των Ρωμαίων αυτοκρατόρων κατά τα μέσα του 3ου και στις αρχές του 4ου αι. ήταν η βασικότερη αιτία ανάπτυξης και διαμόρφωσης του μοναχικού βίου. Πατέρας του υπήρξε ο Μ. Αντώνιος και άλλα σημαντικά πρόσωπα στην ιστορία του μοναχισμού ήταν ο Παχώμιος και ο Μ. Βασίλειος. Ο μοναχισμός απ' τη γένεσή του μέχρι την τελική του μορφή πέρασε από διάφορες φάσεις, με σημαντικότερες την αναχωρητική ή ερημιτική μορφή, το μοναχικό σύστημα της Λαύρας, το κοινοβιακόν σύστημα και το ιδιόρρυθμον σύστημα.

Ο μοναχικός βίος, ξεκίνησε απ' την Αίγυπτο και αναπτύχθηκε σε πολλά μέρη, όπως στην Παλαιστίνη, στη Συρία στην Κωνσταντινούπολη, στο Άγιο Όρος κ.ά.. Μέσα από την οργάνωση του κοινοβιακού μοναχικού βίου η μοναχική ιδιότητα αποκτιόνταν με ορισμένες προϋποθέσεις και κατόπιν σε ειδική πανηγυρική τελετή δίνεται από το μοναχό η τριπλή υπόσχεση: της παρθενίας, της ακτημοσύνης και της υπακοής. Το εικοσιτετράωρο των μοναχών είναι μοιρασμένο σε τρία οκτάωρα (προσευχή, ανάπαυση και εργασία). Άλλο χαρακτηριστικό που συναντούμε απ' τα πρώτα χρόνια της ύπαρξης του μοναχισμού είναι η φιλανθρωπία. Τέλος αξίζει να αναφερθεί ότι σε πολλά μοναστήρια λειτουργούσαν κέντρα (scriptoria) αντιγραφής της Αγίας Γραφής και των κλασικών της αρχαιότητας, σώζοντας έτσι μεγάλο μέρος των πατερικών κειμένων και της κλασικής μας κληρονομιάς. Επίσης τέχνες όπως η βυζαντινή ζωγραφική, η ποίηση, η γλυπτική και η μουσική καλλιεργήθηκαν και άκμασαν σε πολλά μοναστήρια (Άγιο Όρος, Αγία Αικατερίνη Σινά).

Λέξεις κλειδιά: Μοναχισμός, μορφές και εξέλιξη, χαρακτηριστικά, γεωγραφική εξάπλωση, προσφορά.

Εισαγωγή

Το συγκεκριμένο άρθρο ασχολείται με το Μοναχισμό. Αρχικά θα εξετασθεί πώς ξεκίνησε, πώς δημιουργήθηκε ο Μοναχισμός, ποιες ήταν οι αιτίες που οδήγησαν κάποιους ανθρώπους να επιλέξουν το συγκεκριμένο τρόπο ζωής. Κατόπιν θα παρουσιαστούν σημαντικά πρόσωπα στην αρχή του Μοναχισμού τα οποία και καθόρισαν και τους κανόνες λειτουργίας του μοναχικού βίου. Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν οι τύποι του Μοναχισμού, δηλαδή οι διάφοροι τρόποι ζωής των



μοναχών, αλλά και η γεωγραφική εξάπλωσή του, από πού δηλαδή ξεκίνησε και σε ποια μέρη αναπτύχθηκε, για τους λόγους και με ποιες μορφές. Παράλληλα θα καταγραφούν τα χαρακτηριστικά του μοναχικού βίου, ο τρόπος ζωής των μοναχών και η προσφορά τους στην κοινωνία και στην Ορθοδοξία.

Η γένεση του Μοναχισμού

Ο μοναχισμός σύμφωνα με τον Χ. Τζώγα είναι ένα σύστημα «διαμορφωθέν εντός των κόλπων της Εκκλησίας» το οποίο εμφανίστηκε επισήμως τον 4ο αι., οι ρίζες του όμως ανάγονται στην Αποστολική Εκκλησία. Την περίοδο αυτή πολλοί πιστοί αφοσιωμένοι πλήρως στο Θεό «ασκούντες εαυτούς εις την εγκράτειαν και την προσευχήν», ζούσαν μια «αυστηρή» ζωή. Για το λόγο αυτό ονομάζονταν και ασκητές. Σύμφωνα με αυτούς η ψυχή του ανθρώπου είχε την μεγαλύτερη αξία: «τι γαρ ωφεληθήσεται άνθρωπος, εάν τον κόσμον όλον κερδήση, την δε ψυχήν αυτού ζημιωθή;» Για την επίτευξη αυτού απαιτούνταν αυτοέλεγχος, αποχωρισμός και αποταγή απ' τα εγκόσμια, αγαμία και εξαγνισμός, στοιχεία που προσδιόρισαν τη ζωή των πρώτων χριστιανών που ήθελαν να ευχαριστούν το Θεό και είχαν επιλέξει τη μοναστική ζωή. Ως εκ τούτου οι εγκρατείς θεώρησαν αναγκαία την απομάκρυνση «εκ του κόσμου και τοπικώς» και προέκυψε ο ασκητικός βίος, απ' τον οποίο προήλθε ο μοναχισμός (Τζώγας, 1966: 18-39, Mango, 1980:128, Στεφανίδης, 2000:154).

Οι σκληροί διωγμοί των Ρωμαίων αυτοκρατόρων κατά τα μέσα του 3ου και στις αρχές του 4ου αι. ήταν η βασικότερη αιτία ανάπτυξης και διαμόρφωσης του μοναχικού βίου. Πλήθος χριστιανών για να μη βασανιστούν, αλλά και να μην αρνηθούν την πίστη τους «απεσύρθησαν εις τας ερήμους», χώρους στους οποίους δεν μπορούσαν να γίνουν αντιληπτοί. Επειδή οι διωγμοί ήταν μακρόχρονοι, οι χριστιανοί παρέμειναν εκεί για μεγάλο χρονικό διάστημα επιλέγοντας τον λιτό τρόπο ζωής και τους τόπους αυτούς για μόνιμη εγκατάσταση. Γι' αυτό το λόγο παρατηρείται ότι και με το πέρας των διωγμών όχι μόνο δεν μειώθηκε ο αριθμός αυτών, αλλά αυξήθηκε (Μαντζαρίδης, 1999: 100-110).

Σημαντικά πρόσωπα στη αρχή του Μοναχισμού

Πατέρας του μοναχικού βίου υπήρξε ο **Μ. Αντώνιος**, ο οποίος καταγόταν απ' την πόλη Κόμα της Άνω Αιγύπτου κι έζησε στην έρημο πάνω από εβδομήντα χρόνια. Η φήμη του έφτασε μέχρι το τελευταίο άκρο της ερήμου και πλήθος χριστιανών πήγαιναν κοντά του να τον ακούσουν, αλλά και να μιμηθούν το παράδειγμά του (Αρβανίτης, 1963, Αθανάσιος, 1976:20, Mango, 1980: 129, Στεφανίδης, 2000: 153). Ωστόσο, όταν έκρινε ότι υπήρχε λόγος επέστρεψε στην κοινωνία για να εμψυχώσει τους πιστούς, όπως το 311 με τον διωγμό του αυτοκράτορα Μαξιμίνου στην Αίγυπτο, καθώς και το 352 για να αποκηρύξει την αίρεση του Αρείου.

Άλλο σημαντικό πρόσωπο μετά τον Μ. Αντώνιο στην ιστορία του μοναχισμού ήταν ο **Παχώμιος**, ο οποίος ίδρυσε στην Αίγυπτο μοναστήρια στα οποία έμειναν πολλοί ασκητές φροντίζοντας από κοινού τη συντήρησή τους, δημιουργώντας έτσι τον κοινοβιακό μοναχισμό (Σκόντος, 2012). Θα ήταν παράλειψη να μην γίνει αναφορά στο πρόσωπο του **Μ. Βασιλείου** ο οποίος πέρα από τη μεγάλη του δράση, καθόρισε



τους κανόνες λειτουργίας του κοινοβιακού συστήματος (Μαντζαρίδης, 1999: 100-110, Μ. Βασίλειος).

Τύποι Μοναχισμού. Η εξέλιξή του

Ο μοναχισμός απ' τη γένεσή του μέχρι την τελική του μορφή πέρασε από διάφορες φάσεις, όπως καταγράφονται παρακάτω:

Η αναχωρητική ή ερημιτική μορφή του μοναχικού βίου.

Ο αναχωρητισμός, ως πρώτη μορφή μοναχικού βίου, γεννήθηκε στην Αίγυπτο την περίοδο των διωγμών κατά τα μέσα του 3ου αι. Επί των ημερών του **Μ. Αντωνίου** αριθμούνταν πέντε χιλιάδες αναχωρητές στην έρημο της Νιτρίας (Αρβανίτης, 1963, Ευθυμιάδης, 2001:213). Ζώντας εκεί απομονωμένοι μόνο τις Κυριακές ή σε μεγάλες γιορτές «προσήρχοντο εις το πλησιέστερον ναόν δια να συμπροσευχηθούν και να κοινωνήσουν». Σε περίπτωση ανάγκης επισκέπτονταν τον Μ. Αντώνιο να τον συμβουλευτούν.

Στην έρημο φρόντιζαν οι ίδιοι για τη στέγη, την ενδυμασία, τη διατροφή και την εργασία, υποβάλλοντας τους εαυτούς τους σε αδιάκοπες στερήσεις και αυστηρά νηστεία, προετοιμάζοντας τους εαυτούς τους για την πρωταρχική τους ανάγκη, την προσευχή (Τζώγας, 1966:18-39, Mango, 1980:128, Μεταλληνός, 1993:61, Ευθυμιάδης, 2001:231, Καραχάλιας, 2008:65).

Ωστόσο, πολλές φορές έφταναν και σε ακρότητες, όπως «εις υπέρμετρον ύπνον» για να καταπολεμήσουν τις σαρκικές επιθυμίες, ή «εκρήμιζον εαυτούς από ψηλούς βράχους» με την πεποίθηση ότι έτσι έβρισκαν μαρτυρικό θάνατο. Ο ερημιτικός βίος αυτής της μορφής δεν βρισκόταν κάτω απ' τον πλήρη έλεγχο της Εκκλησίας και επειδή δεν κάλυπτε όλες τις απαιτήσεις του χριστιανικού κηρύγματος και ήταν και σκληρός, κρίθηκε ότι έπρεπε να αντικατασταθεί (Μαντζαρίδης, 1999: 100-110).

Το μοναχικό σύστημα της Λαύρας

Ο όρος σημαίνει «συνοικία», ή χωρίον μοναχών. Αποδόθηκε σε βυζαντινή μοναστική οργάνωση. Ο Όσιος Ιλαρίων, μαθητής του Μ. Αντωνίου, φέρνοντας την «αναχωρητική ζωή» στην Παλαιστίνη, προσέλκυσε πολλούς μοναχούς, οι οποίοι δημιούργησαν διάφορες «αποικίες μοναχών» που έλαβαν το όνομα *λαύρα*. Η πρώτη ήταν του Φαράν στην έρημο του Ιούδα, που ιδρύθηκε το 323-30 απ' τον Όσιο Χαρίτωνα. Η *λαύρα* αποτελούνταν από πολλά αυτόνομα κελιά, απέχοντας το ένα απ' το άλλο έχοντας όμως κοινό ναό.

Εκεί οι μοναχοί ήταν ημερημίτες ή αναχωρήτες. Το είδος αυτό του μοναχισμού άκμασε τον 5ο αι. με τους Οσίους Ευθύμιο και Σάββα. Οι μοναχοί για να γίνουν δεκτοί αρχικά περνούσαν ένα στάδιο καταρτίσεως και δοκιμασίας. Το σύστημα αυτό μέσω της Παλαιστίνης διαδόθηκε και σε διάφορα μέρη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Με την πάροδο του χρόνου όμως ο όρος *λαύρα* κατέστη συνώνυμος της *μονής* και χρησιμοποιούνταν για να δηλώσει τις μεγάλες μονές. Έτσι για παράδειγμα στη Ρωσία *λαύρες* ονομάζονταν μόνο τέσσερις μονές: του Αγίου Σεργίου στη Μόσχα, τη *λαύρα* Πετσέρσκυ στο Κίεβο, του Αγίου Αλεξάνδρου Νέφσκυ στην Πετρούπολη και της Αναλήψεως στο Ποτσάεφ της Βολυνίας. Η ονομαστώτερη *λαύρα* στην Παλαιστίνη ήταν του Οσίου Σάββα στα Ιεροσόλυμα. Τέλος, με την



παλαιστινική *λαύρα* είχε στενή συγγένεια η «σκήτη» η οποία μας φέρνει στο νου τον τρόπο ζωής που υπήρχε στην Αίγυπτο κατά τους αρχαίους χρόνους στις ερήμους της Νιτρίας και της Σκήτης, αλλά και τις σκήτες του Αγίου Όρους (Θεοδώρου, 1965: 154-155, Τζώγας, 1966:18-39, Mango, 1980:133, Μαντζαρίδης, 1999: 100-110).

Το κοινοβιακόν σύστημα

Αποτελεί εξέλιξη του προηγούμενου συστήματος με «εισηγητή» του τον Όσιο Παχώμιο. Πέρα από τα περί διοίκησης και προσευχής που χαρακτήριζαν το «λαυρικό σύστημα», ο Όσιος Παχώμιος έθεσε υπό κοινό έλεγχο τη στέγη, την ενδυμασία, τη διατροφή και την εργασία των μοναχών, ιδρύοντας παράλληλα την πρώτη κοινοβιακή κοινότητα το 320 «εν Ταβεννίσιδι» επί της ανατολικής όχθης του Νείλου, η δύναμη της οποίας έφτασε επί των ημερών του σε τρεις χιλιάδες μοναχούς ελεγχόμενων απ' αυτόν.

Ο τρόπος αυτός και η οργάνωση της μοναστικής ζωής απ' την Αίγυπτο διαδόθηκε γρήγορα στη Μ. Ασία, στην Παλαιστίνη (με εισηγητή το Όσιο Θεοδόσιο, ο οποίος συνδύασε στοιχεία απ' το λαυρικό και κοινοβιακό σύστημα) και στις υπόλοιπες περιοχές της Ανατολής και της Δύσης (Ευθυμιάδης, 2001:238, Καραχάλιας, 2008:66). Σε γενικές γραμμές το σύστημα αυτό άμβλυσε την τραχύτητα τόσο του αναχωρητισμού όσο και του λαυρικού συστήματος και «κατέστησεν ανετωτέραν την ζωήν των μοναχών και εφικτήν την πραγμάτωσιν του μοναχικού ιδεώδους», φέρνοντας τους μοναχούς σε επαφή με τους συμμοναστές και τον «πλησίον», όρος ο οποίος άρχισε να αποτελεί το θεμέλιο λίθο της σωτηρίας για το μοναχό (Ευθυμιάδης, 2001:239-240, (Σκόντος, 2012). Η κατεύθυνση αυτή του μοναχισμού αποτέλεσε κύριο έργο του Μ. Βασιλείου, ο οποίος ανεδείχθη ο κατεξοχήν νομοθέτης του μοναχικού βίου στην Ανατολική Εκκλησία (Mango, 1980:132, Μαντζαρίδης, 1999: 100-110, Ευθυμιάδης, 2001:238-241, Σκόντος, 2012).

Το ιδιόρρυθμον σύστημα.

Το κοινοβιακό σύστημα προϊόντος του χρόνου απέβη αυστηρότερο και απαιτητικότερο για τους μοναχούς, γεγονός που τους οδήγησε σε πολλές παρεκκλίσεις ιδιαίτερα την εποχή του Ιουστινιανού. Ωστόσο από τον 9ο αι. παρατηρήθηκε χαλάρωση του μοναχικού βίου, πράγμα που οδήγησε στη δημιουργία ενός τέταρτου μοναχικού συστήματος, του «ιδιόρρυθμου». Χαρακτηριστικά αυτού η κοινή διοίκηση και η προσευχή κατά τις Κυριακές και τις μεγάλες γιορτές και εν μέρει η εργασία και η ενδυμασία (Ευθυμιάδης, 2001:241-242).

Γεωγραφική εξάπλωση του Μοναχισμού.

Ο μοναχικός βίος, όπως προαναφέρθηκε, ξεκίνησε απ' την **Αίγυπτο**, με την ανάπτυξη μεγάλων και σπουδαίων μοναστικών κέντρων στα οποία ασκήτευσαν χιλιάδες μοναχοί. Σπουδαία ήταν η Θηβαΐς, η Νιτρίς, η Σκήτη, η Ταβέννες και το Όρος Σινά (Ευθυμιάδης, 2001:230-237, Σκόντος, 2012). Από την Αίγυπτο ο μοναχισμός μεταφέρθηκε στην **Παλαιστίνη**. Κύριος εκπρόσωπός του ήταν ο Ιλαρίωνας, ο οποίος τον καθιέρωσε στην ιδιαίτερη πατρίδα του, τη Γάζα, προσελκύνοντας ταυτόχρονα το ενδιαφέρον ασκητών απ' όλες τις γωνίες της αυτοκρατορίας (Mango, 1980: 129, Σκόντος, 2012).



Ο μοναχικός βίος απ' την Αίγυπτο μεταφέρθηκε και στη **Συρία**. Εκεί η εξέλιξη του διαφοροποιήθηκε, γιατί δεν ίσχυαν οι διατάξεις του Οσίου Παχώμιου και του Μ. Βασιλείου, αλλά «όλως ιδιότυπος» παρουσίασε πολλές μορφές μοναχικής ζωής. Παράδειγμα αποτελούν οι «Βοσκοί» οι οποίοι περιπλανιόταν με τις αγελάδες τους στις ερήμους και τα όρη της Συρίας και οι «Εγκλειστοί», οι οποίοι κλείνονταν για πολλά χρόνια σε στενάχωρα κελιά και κινούνταν με δυσκολία. Ωστόσο, ορισμένες τάξεις μοναχών, όπως οι *Αυδιανοί*, έπεσαν σε πλάνες και αποσχίστηκαν απ' την Εκκλησία στις αρχές του 4ου αι. (Mango, 1980: 129, Σκόντος, 2012).

Παρά τον αντιθετικό τρόπο της μοναστικής ζωής στη Συρία γεγονός είναι ότι ο μοναχικός βίος αποτέλεσε σπουδαία και μεγάλη πνευματική δύναμη της Εκκλησίας. Κατόπιν απόφασης της **Δ' Οικουμενικής Συνόδου** επανήλθε η «ηπία και οργανωμένη μορφή του μοναχικού βίου». Είναι γεγονός ότι και στις τρεις παραπάνω περιοχές ο μοναχικός βίος άρχισε να υποχωρεί απ' τον 7ο αι. με τις κατακτήσεις των Αράβων.

Μέσω της Καππαδοκίας και της Μ. Ασίας εξαπλώθηκε ο μοναχικός βίος και στην **Κωνσταντινούπολη**, πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας (Mango, 1980: 134). Οι μονές της Βασιλεύουσας εξελίχθηκαν σε πνευματικά φυτώρια και απέκτησαν τόση δύναμη ώστε επηρέαζαν την πορεία των εκκλησιαστικών πραγμάτων. Άξια λόγου είναι η «Μονή των Ακοιμήτων», ιδρυθείσα το 430 απ' τον μοναχό Αλέξανδρο, που έλαβε το όνομά της από « την ακοιμητον λατρείαν» των μοναχών, αφού καθ' όλο το 24ωρο εξυμνούσαν το Θεό. Επίσης αξίζει να αναφερθεί η μονή των Στουδίου, η οποία κατέστη κέντρο της λειτουργικής αναπτύξεως της Ανατολικής Εκκλησίας. Είναι γεγονός ότι στα μάτια των Βυζαντινών ο Μοναχισμός είχε την αίγλη της ιδανικότητας και της αληθινής τελειότητας (Beck, 2000:304).

Απ' τον 10ο αι. σε σπουδαίο μοναστικό κέντρο εξελίσσεται το **Άγιο Όρος**. Το 963 ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Φωκάς παραχώρησε στο μοναχό Αθανάσιο το δικαίωμα της ίδρυσης «μεγάλης Λαύρας», παράδειγμα το οποίο ακολούθησαν και άλλοι. Το Άγιο Όρος κατά τη μακρόχρονη ιστορία του γνώρισε όλους του τύπους και τους θεσμούς της μοναστικής ζωής και «κατέστη σύμβολον της καθολικότητας και ενότητας της Ορθοδοξίας», αποτελώντας σήμερα το μοναχικό κέντρο του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Σήμερα στο Άγιο Όρος αριθμούνται 20 μονές (Mango, 1980: 143, Παπαχρυσάνθου, 2004: 173).

Στα **Μετέωρα** κατά την περίοδο της ακμής του Δεσποτάτου της Ηπείρου, κτίστηκαν επιβλητικές μονές που κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας αποτέλεσαν το στήριγμα των χριστιανών της Ηπείρου, αλλά και πνευματικό κέντρο όλης της Ελλάδας.

Στη **Μονή Σινά**, που είναι αφιερωμένη στην Αγία Αικατερίνη, της οποίας το λείψανο βρέθηκε στο συγκεκριμένο χώρο, ο μοναχισμός αναπτύχθηκε από το 2^ο και 3ο αι. Στο χώρο προσήλθαν χριστιανοί Αιγύπτιοι, Έλληνες, Άραβες και Σύριοι, οι οποίοι προσπαθούσαν να αποφύγουν τη Ρωμαϊκή κυριαρχία. Σύμφωνα με το οδοιπορικό της Αιθαρίας (τέλος 4^{ου} αι.) η ησυχία ήταν ο κύριος παράγοντας προσέλευσης και αύξησης των μοναχών.

Με τις επιδρομές των Σαρακηνών προέκυψε η ανάγκη της αυτοπροστασίας, γι' αυτό και στα χρόνια του αυτοκράτορα Ιουστινιανού οικοδομήθηκε ισχυρό τείχος γύρω από τον λαμπρό ναό ο οποίος κτίστηκε στο σημείο στο οποίο, σύμφωνα με τις γραφές, ο Μωϋσής είδε τη «φλεγόμενη και μη καιόμενη βάτο». Η ηγουμενία της Μονής κατόπιν περιήλθε σε σπουδαίους άνδρες, όπως ο Αναστάσιος και γνώρισε



ακμή. Με την εξάπλωση του Ισλάμ αργότερα, η γεωγραφική της θέσης την έφερε στο κέντρο του Μωαμεθανισμού.

Παρά του εξισλαμισμούς που επέβαλαν οι Άραβες στους χώρους που κατακτούσαν, η Μονή έτυχε ιδιαίτερης προστασίας, αριθμώντας όμως λίγους μοναχούς. Τον 10ο αι. επακολούθησαν διωγμοί των μουσουλμάνων, οι οποίοι έγιναν αισθητοί και στο Σινά. Ωστόσο, η Μονή Σινά βιώνοντας άλλοτε δύσκολες και άλλοτε πιο εύκολες καταστάσεις στο πέρασμα του χρόνου, αναδείχθηκε το σημαντικότερο, μετά τους Αγίους Τόπους, κέντρο ανάπτυξης της μοναστικής ζωής και προσκύνημα της Ορθοδοξίας. Ανήχθη σε έδρα Επισκοπής και Αρχιεπισκοπής. Σημαντικοί Αρχιεπίσκοποι θεωρούνται ο Συμεών Α΄ (1003-1035) και ο Συμεών Β΄ (1203- 1223). Αξίζει επίσης να αναφερθεί ο πολύτιμος θησαυρός χειρόγραφων που βρίσκονται στη βιβλιοθήκη της Μονής (Τζιράκης, 1967:166- 180).

Τα χαρακτηριστικά του μοναχικού βίου και η προσφορά του.

Μέσα από την οργάνωση του κοινοβιακού μοναχικού βίου από τον Παχώμιο και τον Μ. Βασίλειο η **μοναχική ιδιότητα** αποκτόνταν με ορισμένες προϋποθέσεις οι οποίες εξακολουθούν να ισχύουν και σήμερα. Αυτές είναι :

A. Η τριετής δοκιμασία

B. Η ελεύθερη βούληση της προκρίσεως του μοναχικού βίου

Γ. Η κατάλληλη ηλικία

Αφού υπάρξουν οι παραπάνω προϋποθέσεις σε ειδική πανηγυρική τελετή δίνεται από το μοναχό η τριπλή υπόσχεση: της παρθενίας, της ακτημοσύνης και της υπακοής.

Ο μοναχικός βίος αποτελεί την πραγμάτωση του ιδεώδους της χριστιανικής ζωής, σύμφωνα με τον οποίο ο μοναχός επιδιώκει να εφαρμόσει πλήρως την χριστιανική αλήθεια πολεμώντας συνεχώς την κακία και αποκόπτοντας τους δεσμούς και τις εξαρτήσεις από τον υλικό κόσμο. Φυσική εκδήλωση της αποταγής των «εγκοσμίων» αποτελούν η **παρθενία** και η **ακτημοσύνη**, τα οποία δεν αποτελούν εντολές του Θεού, αλλά «εξαίρεσις εκ μέρους δε των μοναχών προς τον Θεόν είναι δώρα υπέρ τα οφειλόμενα προσαγόμενα». Προς την κατεύθυνση αυτή κινείται και η **ταπεινοφροσύνη**, αφού «δεν νοείται αποταγή άνευ ταπεινοφροσύνης, αλλ' ούτε μοναχική ζωή άνευ αποταγής». Η ταπείνωση επιτυγχάνεται μέσω των σωματικών κόπων (Ιωσήφ, 1998).

Άλλα χαρακτηριστικά μελήματα των μοναχών αποτελούν η **υπακοή** στον ηγούμενο, παραμερίζεται ο εγωισμός, τηρείται «**η τάσις προς σιωπήν**» εφόσον αποτελεί βασική προϋπόθεση «δια την τελείωσιν». Η τελευταία αρχή αποτελεί στοιχείο της αυτοσυγκέντρωσης και συνδέεται με την εσωτερική προσευχή, η οποία είναι ως της διαθέσεως της καρδιάς «καθ' όσον η εκφώνησις δημιουργούσα εξωτερικά ερεθίσματα είναι δυνατόν να διακόψη την προσήλωσιν εις το αντικείμενον της προσευχής» (Christ, 1871, Ιωσήφ, 1998, Φουντούλης, 1977:21, Mango, 1980:140, Μεταλληνός, 1993:127, Στεφανίδης, 2000: 153).

Έχοντας τα παραπάνω υπόψη μπορούμε εύκολα να αντιληφθούμε γιατί η γαστριμαργία, η ακολασία, η φιλαργυρία, η οργή, η λύπη, η ακηδία, η κενοδοξία, και η υπερηφάνεια αποτελούν τους οκτώ θανάσιμους λογισμούς των μοναχών. Η αποφυγή αυτών επιτυγχάνεται απ' τους μοναχούς «δια της απαθείας, του αυτοελέγχου και της αυτοανάκρισης», αφού έτσι νεκρώνονται τα πάθη που



προέρχονται απ' τους παραπάνω λογισμούς. Το σημαντικότερο ωστόσο όπλο για τον μοναχό αποτελεί η προσευχή, διότι μέσω αυτής ο μοναχός βρίσκεται «εις αδιάκοπον συνάφειαν προς τον Θεόν» (Ιωσήφ, 1998, Lemerle, 2007:218-19).

Το **εικοσιτετράωρο** των μοναχών είναι μοιρασμένο σε **τρία οκτάωρα**: ένα για **προσευχή**, ένα για **ανάπαυση** και ένα για **εργασία**. Το τελευταίο συγκεκριμένα αποβλέπει στην εξασφάλιση μέσων συντήρησης, στη βοήθεια προς τους συνανθρώπους και επιπρόσθετα με την κόπωση του σώματος πιστεύεται ότι απομακρύνονται από τον μοναχό οι πονηρές σκέψεις. Έτσι δικαιολογείται η καθημερινή εργασία των μοναχών και η αποφυγή αργιών.

Όσον αφορά τις σωματικές ενασχολήσεις, αυτές ήταν απ' τα πρώτα χρόνια και εξακολουθούν μέχρι και σήμερα να είναι ποικίλες, αφού ο Παλλάδιος κάνει λόγο για την ύπαρξη στις μονές της Αιγύπτου «ράπτας», «χαλκείς», «τέκτονας», «καμηλαρίους», «κναφείς» κ. ά. Στην Παλαιστίνη η εργασία των μοναχών αφορούσε την κατασκευή έργων χειροτεχνίας, ιδιαίτερα ζωγραφικής και ξυλογλυπτικής (Δρίτσας, 2008:130, Ιωσήφ, 1998).

Άλλο χαρακτηριστικό που συναντούμε απ' τα πρώτα χρόνια της ύπαρξης του μοναχισμού είναι η **φιλανθρωπία**. Απ' τον 4ο αι. τα μοναχικά κέντρα αποτέλεσαν εστίες φιλανθρωπίας, φιλοξενίας και περιθαλψης των φτωχών και των αδυνάτων. Το δρόμο άνοιξε ο Μ. Βασίλειος και απ' την εποχή του δεν νοούνταν μοναστήρι χωρίς ξενώνα, σχολείο, νοσοκομείο. Ο ίδιος στη διδασκαλία του τόνιζε ότι για να πετύχουν σ' αυτό οι μοναχοί έπρεπε να αφήσουν τα όρη και την έρημο και να μεταβούν στις πόλεις, κοντά στους ανθρώπους αναπτύσσοντας φιλανθρωπική δράση (Ιωσήφ, 1998, Καραχάλιας, 2008:67, Σκόντος, 2012).

Η δράση αυτή διατηρήθηκε και στα μεταγενέστερα χρόνια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το μοναστήρι του Παντοκράτορος στην Κωνσταντινούπολη (12ο αι.) στο οποίο λειτουργούσε οργανωμένο νοσοκομείο. Ωστόσο, το στοιχείο τη φιλανθρωπίας εξακολουθεί να υφίσταται έως και σήμερα. Μέσα στο πνεύμα της φιλανθρωπικής δράσης εντάσσεται και το **ενδιαφέρον για τον άνθρωπο**, αρχή η οποία έδωσε τη δυνατότητα στην περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης να βρουν πολλοί άσυλο και καταφύγιο σε μοναστήρια. Ακόμη τα μοναστήρια αποτέλεσαν κυψέλες λειτουργίας και εκμάθησης τεχνών και όλα αυτά πέραν της εξασφάλισης του βιοποριστικού συντέλεσαν στην ηθική και πνευματική στήριξη του συνανθρώπου, διατηρώντας ταυτόχρονα ακμαίο το χριστιανικό τους φρόνημα (Ιωσήφ, 1998, Σκόντος, 2012).

Τέλος αξίζει να αναφερθεί ότι σε πολλά μοναστήρια λειτουργούσαν **κέντρα (scriptoria) αντιγραφής της Αγίας Γραφής** και των κλασικών της αρχαιότητας, σώζοντας έτσι μεγάλο μέρος των πατερικών κειμένων και της κλασικής μας κληρονομιάς. Επίσης **τέχνες** όπως η βυζαντινή ζωγραφική, η ποίηση, η γλυπτική και η μουσική **καλλιεργήθηκαν και άκμασαν** σε πολλά μοναστήρια (Άγιο Όρος, Αγία Αικατερίνη Σινά). (Καραχάλιας, 2008:67, Σκόντος, 2012).

Συγγραφική δράση των μοναχών



Στα συγγράμματα των μοναχών γίνεται λόγος για τον ασκητικό βίο. Επίσης περιέχονται βιογραφίες και συλλογές αποφθεγμάτων μεγάλων ασκητών τα οποία αποτελούν λαοφιλέα ανάγνωσμα για τους χριστιανούς. Οι βάσεις της ασκητικής γραμματείας τέθηκαν τον 4ο αι. απ' τον **Μ. Βασίλειο**, αλλά πατέρας της ασκητικής φιλολογίας θεωρείται ο **Μ. Αθανάσιος** που έγραψε το βίο του Μ. Αντωνίου. Στον **Μακάριο τον Αιγύπτιο** αποδίδονται πολλά έργα, αποφθέγματα, επιστολές κ. ά. Σπουδαίος ασκητικός συγγραφέας θεωρείται και ο **Ευάγγελος ο Ποντικός**, ο οποίος μέσα απ' τα συγγράμματά του επιδιώκει την καταπολέμηση των πειρασμών.

Τις αντιλήψεις του ακολουθεί και ο ασκητικός συγγραφέας **Νείλος ο Ασκητής**, αλλά και ο επίσκοπος Ηπείρου **Διάδοχος** κατά τα μέσα του 5ου αι. αλλά με κοσμικότερες αντιλήψεις. Σημαντική μορφή είναι και ο **Ισίδωρος ο Πηλουσιώτης** του οποίου σώζονται πάνω από 2.000 επιστολές στις οποίες κάνει λόγο για το ήθος. Με ασκητικά θέματα ασχολήθηκε και ο **Ζωσιμάς** κατά τον 6ο αι. του οποίου την προφορική διδασκαλία συγκέντρωσε σε κεφάλαια ο **Δωρόθεος**.

Σημαντική θεωρείται και η προσφορά του **Βαρσανούφιου** απ' την Αίγυπτο, ο οποίος ασχολήθηκε με την καλλιέργεια της συνειδήσεως του εσωτερικού του ανθρώπου. Άλλες σημαντικές μορφές ήταν ο **Συμεών ο νέος Στυλίτης**, ο **Ιωάννης εκ Καρπάθου**, ο **Θαλάσιος** ηγούμενος μονής στη Λιβύη που μίλησε για την αξία της εγκράτειας, ο **Αντίοχος** και ο **Ιωάννης ο Σιναΐτης**, ο οποίος με το σύγγραμμά του «Κλίμαξ» παριστά την πνευματική κλίμακα της αρετής, μέσω της οποίας ο άνθρωπος μπορεί να φτάσει στην τελειότητα (Τζώγας, 1965: 18-39).

Συμπέρασμα

Στο συγκεκριμένο άρθρο εξετάστηκε ο Μοναχισμός, ως τρόπος ζωής των Χριστιανών. Παρουσιάστηκε πώς ξεκίνησε και πώς δημιουργήθηκε. Έγινε μια συνοπτική ιστορική αναδρομή σε σημαντικά πρόσωπα στην έναρξη του Μοναχισμού, τα οποία καθόρισαν και τους κανόνες λειτουργίας του μοναχικού βίου. Κατόπιν παρουσιάστηκαν οι διάφοροι τύποι, τρόποι ζωής των μοναχών, αλλά και σημαντικά μοναστηριακά κέντρα. Επίσης καταγράφηκαν τα χαρακτηριστικά του μοναχικού βίου, ο τρόπος ζωής των μοναχών και η προσφορά τους στην κοινωνία και στην Ορθοδοξία.

Αξίζει να αναφέρουμε την φιλανθρωπία ως βασικό χαρακτηριστικό από τα πρώτα χρόνια του Μοναχισμού, αφού από τον 4^ο αι. τα μοναχικά κέντρα αποτέλεσαν εστίες φιλανθρωπίας, φιλοξενίας και περίθαλψης των φτωχών και των αδυνάτων. Μέσα στο πνεύμα της φιλανθρωπικής δράσης εντάσσεται και το ενδιαφέρον για τον άνθρωπο, αρχή η οποία έδωσε τη δυνατότητα στην περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης να βρουν πολλοί άσυλο και καταφύγιο σε μοναστήρια. Ακόμη τα μοναστήρια αποτέλεσαν κυνέλες λειτουργίας και εκμάθησης τεχνών, αλλά και λειτουργούσαν ως κέντρα αντιγραφής της Αγίας Γραφής και των κλασικών της αρχαιότητας, σώζοντας έτσι μεγάλο μέρος των πατερικών κειμένων και της κλασικής μας κληρονομιάς.

Βιβλιογραφία

Αθανάσιος, Μ. (1976). *Βίος και πολιτεία του Οσίου πατρός ημών Αντωνίου, Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας*. Θεσσαλονίκη: Γρηγόριος ο Παλαμάς.



Αρβανίτης, Α. (1963). «Αντώνιος», στο *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 2. εκδ. Αθήνα: Μαρτίνοσ, σ.σ. 965-976.

Beck, H. G. (2000) *Η Βυζαντινή Χιλιετία*, μτφρ. Δ. Κούρτοβικ. Αθήνα: ΜΙΕΤ.

Christ, W. & Paranikas, M. (1871). *Anthologia Graeca carminum Christianorum* Lipsiae: Burman.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ. & Παπαλεξανδρόπουλος, Σ. (2008). *Χριστιανισμός και Θρησκευόμενα*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Ευθυμιάδης, Σ. (2001). «Ο Βυζαντινός θρησκευτικός βίος» στο Ευθυμιάδης Σ, Κυρκίνη-Κούτουλα Α, Νικολούδης Ν, Πέννα Βασιλική, *Δημόσιος και Ιδιωτικός Βίος στην Ελλάδα Ι: Από την Αρχαιότητα έως και τα Μεταβυζαντινά Χρόνια*, τόμ. Β' (Δημόσιος και Ιδιωτικός Βίος στον Βυζαντινό και Μεταβυζαντινό Κόσμο). Πάτρα: ΕΑΠ σσ. 205-242.

Θεοδώρου, Ε. (1965). «Λαύρα», στο *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 8. εκδ. Αθήνα: Μαρτίνοσ, σ.σ. 154-155.

Ιωσήφ, Γ. (1998). *Λόγοι Παρακλήσεως*. Άγιον Όρος: Ιεράς Μεγίστης Μονής του Βατοπαιδίου.

Καραχάλιας, Σ., Μπράτη, Π., Πασσάκος, Δ. & Φίλιας, Γ. (2008). *Θέματα από την ιστορία της Εκκλησίας*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Lemerle, P. (2007). *Ο πρώτος Βυζαντινός ουμανισμός*. Μτφρ. Μ. Νυσταζοπούλου Πελεκίδου. Αθήνα.

Mango, C. (1980). *Βυζάντιο: Η αυτοκρατορία της νέας Ρώμης*. Λονδίνο.

Μαντζαρίδης, Γ. (1999). *Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού*. Θεσσαλονίκη: Πουρναρά.

Μεταλληνός, Γ. (1996). *Η θεολογική μαρτυρία της εκκλησιαστική λατρείας*. Θεσσαλονίκη: Αρμός.

Μεταλληνός, Δ. (1993). *Θεολογική Παιδεία και εκκλησιαστική Αγωγή*. Αθήνα

Παπαχρυσάνθου, Δ. (2004). *Ο Αθωνικός μοναχισμός. Αρχές και οργάνωση*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.



Πέτρου, Ι. (2004). *Χριστιανισμός και κοινωνία. Κοινωνιολογική ανάλυση των σχέσεων του Χριστιανισμού με την κοινωνία και τον πολιτισμό*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
Φουντούλης, Ι. (1977) «Το πνεύμα της θείας λατρείας», *Λειτουργικά θέματα, Α'*. Θεσ/νίκη.

Σκόντος, Λ. (2012). *Ο Μοναχισμός στην Ορθόδοξη εκκλησία μας*. Διαθέσιμο στο http://aktines.blogspot.co.za/2012/09/blog-post_1414.html (10 -11-2018)

Στεφανίδης, Β. (2000). *Εκκλησιαστική Ιστορία, Απ' αρχής μέχρι σήμερα*. Αθήνα: Παπαδημητρίου.

Τζώγας, Χ. (1966). «Μοναχισμός» και «Μοναχών τάξεις», στο *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 9. Αθήνα: Μαρτίνος, σ.σ. 18-39.